

Dialog

Aliona GRATI

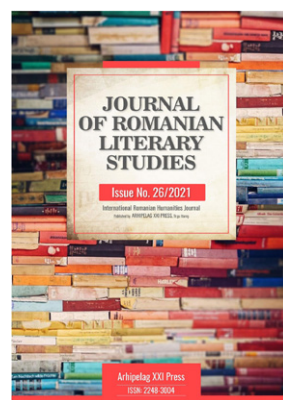
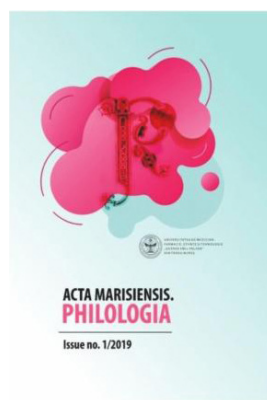
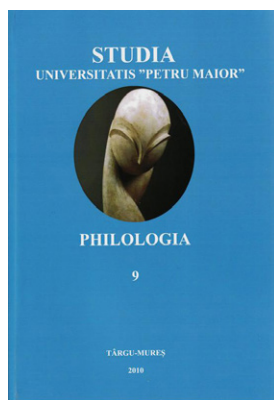
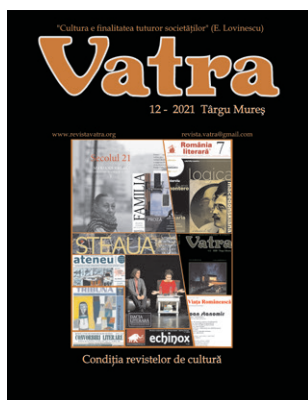
Iulian BOLDEA

„ORICE REVISTĂ DE CULTURĂ ARE UN ROST PROPEDEUTIC ȘI PAIDEIC, O FUNCȚIE FORMATIVĂ, MODELATOARE”

AG: Domnule profesor Iulian Boldea, sunteți redactor-șef al revistei de cultură *Vatra* și conduceți câteva importante publicații academice (revistele *Studia Universitatis „Petru Maior”*. Seria *Philologia, Acta Marisiensis. Philologia, Journal of Romanian Literary Studies*) publicații indexate în mai multe baze de date internaționale. Între 1986–1989 ați fost redactor și redactor-șef adjunct al revistei *Echinox*, apoi redactor-șef-adjunct al publicației culturale *Târnava*, o revistă de filosofie și literatură. Faceți parte, de asemenea, din colegiul de redacție al revistelor *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai”* al Academiei Române din Târgu-Mureș, *Limba română*, revistă de cultură din Chișinău, *Libraria*, publicație a Bibliotecii județene Mureș, *Analele Universității din Oradea*, *Limba și Literatura Română* (ALLRO), revista lunară de cultură *LitArt* din Târgu-Mureș. Este impresionantă această experiență și, desigur, sunteți în măsură deplină să judecați în pri-

vința rolului publicațiilor de cultură la începutul anului 2022. Căci pe marginea acestei teme vă rog frumos să vă expuneți părerile.

Întrebările mele nu vor fi originale; noi sunt societatea, locul nostru în istorie și, prin urmare, unghiul de vedere, iar acest lucru contează. Deja de mult timp se vorbește, în contextul unei discuții mai ample despre criza literaturii și a cărții, despre diminuarea rolului publicațiilor de cultură. Revistele și-au pierdut puterea și măreția de altă dată, fiind concurate de canale de informare mai la îndemână, cum sunt blogurile și rețelele de socializare. De cele mai multe ori ideea de criză este legată de faptul că nu se mai citesc nici cărțile, darămite revistele. Oamenii au tot mai puțin timp pentru lectură și preferă ofertele audio-vizuale ale televizorului și telefoanelor mobile cu internet. Și atunci la ce folosesc atâtea reviste de cultură pe hârtie și electronice? Cui sunt adresate? Nu riscă acestea să predice în pustiu?

IB: E adevărat, trăim într-o lume a tehnologiei informatice, a blogurilor și rețelelor de socializare, o lume ce pare să se fi eliberat de deprinderile modelatoare ale lecturii. Revistele de cultură se adaptează, multe dintre ele, la această stare de lucruri, adoptând, alături de formatul tipărit, și un format online, ce asigură un acces mai rapid și mai amplu. Nivelul de receptare a culturii de către publicul cititor este, într-adevăr, diminuat, din diferite motive. Cert este că articolele și cărțile cu adevărat importante sunt citite, sunt citate, intrând în circuitul lecturii și al cercetării, dincolo de semnele de apreciere și de recunoaștere exprimate prin cronici literare, recenzii sau premii oferite de diferite organisme, asociații sau instituții academice. Literatura și, desigur, critica literară difuzată de publicații de cultură suferă, cred eu, de fragmentare și de partizanat, în măsura în care criticii literari de la unele reviste nu citesc și nu comentează cărțile scrise de așa-numiți oponenți, existând, în cultură, prea multe tabere literare, un partizanat ce influențează negativ actul autentic de receptare a literaturii, receptare care este destul de precară. Pe de altă parte, revistele de cultură cu adevărat relevante sunt cele coordonate de critici literari. Există, astfel, critici de mare calibru, care au, în afară de competență hermeneutică și de atitudinea exigentă, o vocație teoretică riguros articulată, un orizont teoretic amplu și o percepție nuanțată a fenomenului literar. Sunt critici care nu percep literatura doar în alb și negru, sesizând cu acuitate nuanțele textului, critici care nu se lasă influențați de conjuncturi, de contexte și de fluctuațiile modei literare (Eugen

Simion, Mircea Zăciu, Lucian Raicu, Matei Călinescu, Mircea Martin, Nicolae Manolescu, Ion Pop, Al. Cisteleanu ș.a.).

În definiția corectă a receptării literaturii esențială este judecata echilibrată, obiectivă, imparțialitatea de viziune și de gust, iar revistele de cultură cu adevărat de valoare sunt cele care pun între paranteze interesele de orice fel (de la cele generaționiste la cele mult mai concrete – accesul la funcții, premii, sau alte beneficii), pentru a se dedica în exclusivitate valorizării operelor literare cu adevărat importante. Una dintre gravele erori care s-au comis și se mai comit încă în privința evoluției revistelor de cultură este supralicitarea unor opere mediocre sau subevaluarea unor cărți importante, erori ce se datorează funcționării unor criterii extraestetice, a căror prezență în spațiul comun al receptării este cu totul nefastă. Opera literară, o spunea Kogălniceanu în anul 1840, iar mai târziu Maiorescu, trebuie să fie judecată în arhitectura sa intrinsecă, în funcție de valențele sale estetice, făcându-se abstracție de contextul social-istoric, de persoana biografică a scriitorului, de anumite conjuncturi ce pot influența negativ receptarea adecvată, optimă a textului literar. Memoria receptării unor opere ale trecutului relevă faptul că valorizările conjuncturale s-au destrămat în timp, și-au dovedit inconsistența, irelevanța, lipsa de semnificație axiologică.

AG: În 2005 v-a apărut o carte intitulată *Vârstele criticii*. Au trecut ani de atunci. Puteți spune că parcurgem o nouă vârstă a criticii literare care nu doar că și-a lărgit spațiul de co-

municare în sfera internetului, dar care lucrează acum și cu un material literar digital, susținut de TIC? Cum se reflectă această eventuală nouă critică în revistele pe care le gestionați și cu care colaborați?

IB: E greu de spus care ar fi dimensiunile de noutate, de inovație pe care tehnologiile informatice noi, aflate într-o spectaculoasă dezvoltare, le conferă actului critic. În structura metabolismului meu creator, critica literară se împletește cu ispita creației literare, astfel încât e greu de spus care este latura creatoare cea mai adecvată temperamentului meu, căci am rămas de multe ori captiv între două lumi, cea a poeziei și cea a reflecției despre literatură. Fizionomia mea identitară definitorie aceasta este, de *poet* și de *eseist*, de *critic literar* și de *profesor* sau *cercetător*. Cu toate acestea, oricâtă noblețe ți-ar acorda starea de poezie, ea este intermitentă căci, în cazul meu, cărțile de poeme publicate sunt încadrate de mult mai multe cărți de critică și de istorie literară, de la *Metamorfozele textului*, *Fața și reversul textului* (I.L. Caragiale și Mateiu Caragiale), *Timp și temporalitate în opera lui Mihai Eminescu*, *Vârstele criticii*, *Poeți români postmoderni*, *Scriitori români contemporani*, la *Istoria didactică a literaturii române*, *Teme și variațiuni*, *Aproximații*, *Critici români contemporani*, *De la modernism la postmodernism* sau *Modernism and Postmodernism in Romanian Poetry. A Brief Outline*. În aceste condiții, cele două vocații, critică și poetică, se află într-un dialog deschis și privilegiat, exprimându-se, frecvent, un fel de revoltă a fondului meu liric în textele critice, în care infuzia de elevație calofilă, de lirism livresc nu se lasă controlată cu totul de reflexele rațiunii, de interogațiile intelectului sau de timbrul cartezian al enunțului. Pe de altă parte, una dintre cele mai provocatoare condiții e aceea de profesor de literatură. Cum poți să „predai” ceva care nu se lasă fixat în enunțuri conceptuale, ceva inefabil precum lirismul? Cum poți să transpui în cuvinte formele paradoxale ale unor trăiri de dincolo de cuvinte? Este ceea ce am încercat să realizez, ca profesor de literatură, orientând mințile celor

tineri în spațiul de transparențe și fervori al culturii și al literaturii.

AG: Trebuie să recunosc faptul că mă interesează mai ales activitatea revistelor științifice. Numărul acestora crește în continuare, iar cele electronice au capacitatea să găzduiască mii de pagini de text scris în stil academic, considerat greoi. Le citește cineva? Aveți date în privința frecventării paginilor electronice? Cine sunt cititorii revistelor *Acta Marisiensis. Philologia* și *Journal of Romanian Literary Studies*? Sunt cititori din România sau de peste hotare? Sunteți preocupat de audiența revistelor dumneavoastră? Poate ratingul să dea seama de calitatea unei reviste?

IB: Am încercat și, în mare măsură, am reușit să indexez revistele pe care le conduc (*Vatra*, *Acta Marisiensis. Philologia*, *Journal of Romanian Literary Studies*) în baze de date internaționale (*CEEOL*, *Proquest*, *Index Copernicus* etc.). De asemenea, aș dori să subliniez că toate aceste reviste sunt prezente online (*open source*) pe site-uri proprii, dar și pe pagini ale unor rețele de socializare. În ceea ce privește cititorii revistelor pe care le coordonez, bătălia pentru vizibilitate, pentru atenție și notorietate se dă în rândul segmentului cel mai tânăr, care a fost socializat sau socializează tot mai mult „online” și căruia începe să îi lipsească deja deprinderea de a citi presă scrisă. Și aici, atenția acestei categorii de cititori poate fi stimulată prin abordarea unor teme de actualitate, prin propunerea unor dosare tematice de interes și printr-un design îmbunătățit, atât al revistelor tipărite cât și al site-urilor publicațiilor. Mi-am propus diversificarea structurii serviciilor culturale oferite prin aceste reviste: domenii, rubrici și arii tematice noi și incitante, precum și o vizibilitate sporită în noile media. Creșterea gradului de vizibilitate al revistelor pe care le conduc este asigurată printr-o colaborare cu parteneri din mediile de informare, precum și printr-o prezență constantă a revistelor în cadrul unor conferințe, mese rotunde, simpozioane, sau întâlniri cu cititorii. Aș sublinia, în acest context, al vizibilită-

ții, faptul că am reușit digitizarea tuturor numerelor revistei *Vatra*, din anul 1971 până în anul 2021 și, de asemenea, am editat o *Bibliografie* a revistei cuprinzând toate titlurile publicate în perioada 1971 și 2021. În acest fel, cercetători, doctoranzi, cadre didactice universitare vor putea avea acces la o bază de date utilă cercetării literaturii române contemporane.

AG: În condițiile în care se vorbește despre o criză a teoriei literaturii și a metodologiei în studiul literaturii mai este nevoie de publicații cu studii literare? Filosoful american de origine germană și teoreticianul literaturii Hans Ulrich Gumbrecht susținea în 2011 că știința, de fapt critica literară ca știință, va intra în curând într-o fundătură și că ar trebui să se renunțe la metodele tradiționale de analiză în favoarea unei „lecturi pentru dispoziție” (*Stimmung*). S-a adevărit viziunea lui Gumbrecht? Putem utiliza astăzi conceptul de știință a literaturii? Mai justifică această disciplină menținerea unor publicații dedicate în exclusivitate studiului literaturii?

IB: În contextul acestei crize a teoriei și metodologiilor din sfera studiului literaturii, aș dori să mă refer, succint, la două dimensiuni ale criticii literare, distincte: critica de întâmpinare și critica academică, dimensiuni între care există disjunctii, dar și confluențe, corespondențe, intersecții. Opoziția între cele două tipuri de critică literară reiese din gradul de aproximare sau aprofundare a structurilor și semnificațiilor operelor, dar și din notorietatea, reală sau subînțeleasă, ce li se atribuie. Din unghiul vizibilității, critica de întâmpinare, foiletonistică, ilustrată în reviste literare sau în suplimentele unor cotidiane, deține o cotă de public sau de imagine mult mai semnificativă, în comparație cu critica universitară, publicată în volume docte, masive, în reviste „cotate CNCS” sau indexate BDI și, mai puțin, în revistele de cultură, forme publicistice receptate cu parcimonie de publicul cititor. Din perspectiva formei și expresiei, foiletonismul critic se distinge printr-o alură mai degajată, un aer dezinvolt și o naturalețe a frazării, în timp ce demersul criticii universitare se impune prin

sobrietate, spirit metodic, ținută raționalizantă, repudiind digresiunile eseistice, enunțul seducător sau cuvântul cu cromatism calofil. Demersul critic universitar este, în același timp, mult mai atras de conceptualizare, de problematizare, de excurs teoretizant, decât discursul criticii foiletoniste, mai rapid, mobil, rezumativ, lipsit de complexe în fața antinomiilor și aporiilor textului literar. În același timp, discursul critic universitar se definește prin modestie expresivă, asumându-și neutralitatea expresiei ca o condiție *sine qua non* a eficienței „științifice”. Aplicat, metodic, revelator prin ispita profunzimii, discursul critic universitar tinde, uneori, să devină plat, mecanic și să opacizeze sensurile operei, în loc să le exprime transparența. În acest mod, o carte despre un scriitor clasic scrisă în spirit rigid academic are toate șansele să plictisească, să aplatizeze arhitectura simbolică a operei, să obnubileze ceea ce e limpede, să complice inefabilul operei, să transforme în enunț tern fascinația și expresivitatea textului. Neîncrederea în resursele și în instrumentele criticii universitare provine din mască academică, din replierea expresiei în ținută erudită, în rigiditate metodologică și lipsă de suplețe a interpretării. Pe de altă parte, opinia mea este că studiul literaturii nu este deloc într-un impas al evoluției și eficienței sale, iar revistele de cultură și cele academice mai dețin încă multe resurse metodologice sau hermeneutice.

AG: Au publicațiile științifice socio-umane un rol în modelarea profilului moral al oamenilor sau funcția lor este în exclusivitate de cunoaștere?

IB: Publicațiile științifice, în măsura în care își asumă obiectivul receptării autentice, corecte, adecvate a literaturii, posedă și un rol educativ, căci există în arhitectura oricărei publicații științifice un fel de pedagogie intrinsecă, o didactică superioară ce pornește din cunoașterea lumii, a culturii și a profilului moral al omului contemporan, asediat din ce în ce mai mult de spectaculoase inovații în sfera tehnologiei sau de dinamica unei globalizări accelerate. Ori-

ce revistă de cultură are un rost propedeutic și paideic, o funcție formativă, modelatoare. Pe de altă parte, dacă privim retrospectiv cultura românească, am putea spune că primii anii de după 1989 nu au fost prea favorabili receptării critice a literaturii, din cauza manifestărilor abundente ale unei publicistici cu statut efemer și senzațional, în care oamenii de litere au resimțit fervoarea spațiului public și fascinația ideologiei, părăsindu-și uneltele și investițiile creatoare pentru a se dedica unor proiecte politice și spiritului civic, din considerentul că, mai ales în epocile de efervescentă istorică și socială, creatorul nu trebuie să se izoleze în turnul de fildeș. Desigur, „trădarea cărturarilor” (Julien Benda) are motivațiile ei, în măsura în care, prin cuvânt, acțiune și faptă civică, intelectualii pot încerca să schimbe ceva, să conducă la clarificarea unor confuzii din sfera publică, orientând în mod adecvat pasiunile, gândurile și opțiunile semenilor. Din păcate, acțiunea intelectualilor români a fost încununată de un succes parțial, ca să nu zicem altfel, și asta nu numai din vina lor. Revizuirile acelor ani au fost necesare, cu toate excesele inevitabile produse prin discreditarea unor scriitori importanți sau prin încercarea de impunere a unor scriitori fără valoare estetică. Exagerările, ca și excesele, au condus la un apel la normalitate, la un „calm” al valorilor ce au favorizat clarificări estetice, readucerea scriitorilor și a operelor importante la cota de încredere meritată. Dezbaterile despre restructurările canonice, despre rolul revizuirilor în literatură, despre ideologia *est-etică* s-au intensificat în anii '90, când, ca și acum, existau centre de putere culturală, în jurul cărora gravitau scriitori, critici literari, intelectuali de diverse calibre, după cum a existat, există și va exista mereu o tensiune între *centru* și *margină*, între capitală și periferie, geografia literară, cu accidentele ei, cu fizionomia sa contorsionată fiind influențată, într-o măsură mai mică sau mai mare, de reactivitatea polilor de putere, de fascinația „idolilor forului” și de predispozițiile umorale ale criticii literare.

AG: Orice publicație științifică care se respectă are un mecanism de selecție a articolelor,

un proces de evaluare colegială care este menit să corecteze ceea ce este de corectat sau să respingă articolele de proastă calitate. Este suficient acest mecanism pentru a asigura calitatea materialelor dintr-o revistă sau se recurge și la redactare. Pe timpuri, redactorii aveau puterea să modeleze un scriitor. Un accent bine pus sau excluderea unor pasaje proaste transformau un text mediocru într-unul de apreciat. Dumneavoastră redactați articolele în redacție înainte de a le publica? Trebuie să se facă așa ceva sau lăsați toată responsabilitatea pe autor și evaluatori?

IB: În privința evaluării articolelor care ni se transmit în vederea publicării, dacă e vorba de autori consacrați, de colaboratori permanenți, nu se pune problema unei evaluări sau revizuirii a textelor înainte de a fi publicate. Textele autorilor cu mai restrânsă notorietate sunt supuse unei lecturi atente (*peer review*) și, dacă ele nu întrunesc standardele de calitate și de exigență, sunt returnate autorilor cu sugestii de corectură, urmând ca aceste articole să fie retrimise în urma corecturilor efectuate. Din această perspectivă, a receptării competente a literaturii, critica literară înseamnă aptitudinea de a *citi* competent texte, printr-un instrumentar conceptual și hermeneutic adecvat, care trebuie să faciliteze înțelegerea operei literare, nu să îi oculteze înțelesurile printr-un limbaj excesiv de erudit și de livresc, lipsit de claritate și naturalețe. Limpezimea în gândire și exprimare trebuie să fie una dintre calitățile esențiale ale textelor critice, în măsura în care eseistica, articolul critic, critica literară în general reprezintă forme ale metaliteraturii, ale expresivității literare, atunci când se întrupează în texte sugestive, rafinate, cu înțelesuri și subînțelesuri nuanțate, cu racorduri erudite spre spații literare diverse, cu racursiuri și reverii exegetice ce denotă temperamentul și talentul criticului, care exprimă nu doar concepte, ci și reverii și melancolii, în texte evocatoare, cu o emblematică forță de sugestie a cuvântului și cu o revelatoare știință a textului.

AG: Știu că una din cerințele față de revistele care intră în bazele de date importante

este diversitatea autorilor. Nu se mai pune, ca în revistele obișnuite de cultură, problema unității de atitudine și de viziune asupra literaturii a unui grup de personalități care reprezintă o publicație. Cum schimbă această viziune ideea de revistă? Poate că limba română ar trebui să găsească o altă denumire pentru acest loc în care publică cercetători de pe întreg globul, de diferite naționalități și gusturi?

IB: Revistele care își doresc să fie indexate în bazele de date importante trebuie să respecte, într-adevăr, această cerință a diversității, cu alte cuvinte trebuie să dovedească o selecție cât mai largă a autorilor, în plan național și internațional. Tocmai de aceea, diversitatea autorilor determină cu necesitate o diversitate a opiniilor cu privire la o anumită temă, cu privire la un anumit subiect dezbătut. Acest fapt conduce, poate, și la o anumită detașare hermeneutică, la un discurs echilibrat, raționalist, la o temperanță programatică a judecății critice, ce cultivă o abstragere de la jocurile mai radicale ale arenei literare. Selecția autorilor ar trebui să fie una valorică, spre o evaluare matură și lucidă a condiției culturii contemporane.

AG: Se zice că în secolul al XXI-lea, nu țările cu economie puternică sau cu armă nucleară vor alcătui forțele de putere în lume, ci acelea care vor deține multă informație. Vor avea un cuvânt de spus bazele de date și cataloagele internaționale, unde se stochează contribuțiile științifice, pentru a modela lumea sub aspectul cultural, etic sau economic? Ce beneficii vor avea în urma acestei influențe cei care și-au oferit gratuit rezultatele cercetărilor? De pildă, o revistă culturală/literară de limbă română adună informații care alimentează istoria unei culturi/literaturi naționale. Ce vor alimenta bazele de date internaționale?

IB: Informația este vitală, esențială pentru o literatură, pentru viitorul unei națiuni, pentru zestrea literară a unei țări. În acest context, bazele de date în care este acumulată cunoașterea, știința, cultura reprezintă forme de supra-

vițuire într-un viitor tot mai incert, reprezintă resurse ale modelării estetice și etice, modalități de resuscitare a culturii naționale, iar revistele de cultură, publicațiile științifice și academice sunt motoarele acestor baze de date ce asigură funcționalitatea metabolismului omenirii. În același timp, aș spune că viitorul literaturii nu poate fi cu mult diferit de viitorul omenirii, astfel încât, dacă omenirea se îndreaptă spre o perfecționare accelerată a tehnicilor informaționale, statornicindu-se astfel modalități tot mai rafinate și mai eficiente de comunicare între oameni, ea se îndreaptă și spre o diminuare a spațiului emoției și al reveriei. Literatura poate avea șansa, într-o astfel de ambianță a realității proiectate online, într-o competiție cu lumile virtuale programate de computere, să își nuanțeze mesajul, să își radicalizeze sau să-și simplifice limbajul, să devină mai autentică prin apropierea de cititori. Nichita Stănescu scria, în 1982, referindu-se la viitorul literaturii într-o lume copleșită de tehnică: „Viitorul literaturii sunt convins că va coincide cu viitorul omului. Nu împărtășesc câtuși de puțin pesimismul panicard al celor care cred că tehnica va desființa interesul față de literatură. Dimpotrivă! Nu cred, de asemenea, că literatura va putea fi fabricată de computere. Este adevărat că, cel puțin în principiu, un computer poate să facă un sonet de Shakespeare. Da, dar aceasta cu condiția să se fișeze opera shakespeariană și să se programeze în computere structura sonetelor lui Shakespeare. De altfel, computerele și în știință au rolul de a soluționa, iar nu acela de a crea. Cui i-a dat vreodată prin cap și cine și-ar putea imagina vreodată că prin crearea unui ceas perfecționat se poate crea și timp?”. Sunt convins că literatura își va restructura și își va rafina mecanismele și expresivitatea, nuanțându-și componenta comunicațională, fără să renunțe la capacitatea de a transmite frumusețe afectivă, tensiune emoțională, conservându-și, totodată, frumusețea estetică, rezonanța expresivă, care îi conferă relevanță identitară.

AG: Domnule profesor Iulian Boldea, vă mulțumesc.

„Orice revistă de cultură are un rost propedeutic și paideic, o funcție formativă, modelatoare”

Rezumat. Dialogul cu Iulian Boldea, poet, critic și istoric literar, eseist, doctor, profesor la Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade” din Târgu Mureș, România, redactor-șef al mai multor publicații periodice, abordează un șir de aspecte legate de revistele de cultură și cele științifice. Se discută despre diminuarea rolului publicațiilor de cultură în contextul dezvoltării blogurilor și a rețelelor de socializare, despre impactul internetului asupra criticii literare, despre activitatea revistelor științifice, despre menținerea revistelor dedicate în exclusivitate studiului literaturii, despre rolul publicațiilor științifice în modelarea profilului moral al oamenilor și de promovare a culturii române în spațiul global.

Cuvinte-cheie: reviste de cultură, publicații științifice, bloguri, baze de date, funcție modelatoare.

“Any culture magazine has a propaedeutic and paideic purpose, a formative, shaping function”

Abstract. The dialogue with Iulian Boldea, poet, literary critic and historian, essayist, doctor, professor at the University of Medicine, Pharmacy, Science and Technology “George Emil Palade” in Târgu Mureș, Romania, editor-in-chief of several periodicals, addresses a series issues related to cultural and scientific journals. It’s being discussed about diminishing the role of cultural publications in the context of the development of blogs and social networks, about the impact of the Internet on literary criticism, about the activity of scientific journals, about maintenance of journals dedicated exclusively to the study of literature, about the role of scientific publications in shaping the moral profile of people and by promoting of Romanian culture in the global space.

Keywords: culture magazines, scientific publications, blogs, databases, modeling function.